

УДК 342.9:620.92(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.20>

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З «ЗЕЛЕНОЮ УГОДОЮ» ЄС (EUROPEAN GREEN DEAL): ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Задорожний Ю.А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права
Національного транспортного університету
ORCID: 0000-0002-7704-5093

Задорожний Б.Ю.,
доктор філософії,
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права
Національного транспортного університету,
консультант Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ),
адвокат
ORCID: 0000-0001-8755-7992

Задорожний Ю.А., Задорожний Б.Ю. Гармонізація законодавства України з «Зеленою угодою» ЄС (European Green Deal): правові виклики та напрями вдосконалення.

У статті здійснено аналіз гармонізації законодавства України з Європейською зеленою угодою (European Green Deal) та пакетом ініціатив «Fit for 55». Констатовано, що правові дослідження в аспекті гармонізації законодавства України з ЄЗК (European Green Deal) доцільно згрупувати за такими векторами як: теоретичні засади кліматичного права та інтеграції «зелених» цілей у секторі політики держави; моніторинг як емпірично аналітичні напрацювання у сфері ЄЗК; інституційна діагностика та дорожні карти Європейської Комісії щодо наближення українського законодавства до ЄЗК; галузеві правові дослідження, що зіставляють європейські акти пакета «Fit for 55» з українським правом і практикою правозастосування. Комплексний юридичний аналіз гармонізації законодавства України з ЄЗК можливий за умови системного аналізу усіх цих взаємопов'язаних складників.

Зауважено, що наближення законодавства України до екологічного *acquis* ЄС здійснюється за такими базовими векторами: скорочення викидів парникових газів; розвиток відновлюваної енергетики; підвищення енергоефективності (зниження енергоємності економіки та реалізація принципу *energy efficiency first* відповідно до вимог директив ЄС, зокрема шляхом оновлення нормативної бази та впровадження сучасних інструментів енергоменеджменту); зменшення викидів метану; екологізація транспорту: перехід до чистого транспорту; контроль промислового забруднення: реформа дозвільної системи для підприємств, перехід на найкращі доступні технології та методи управління; імплементація вимог ЄС щодо управління відходами та скорочення забруднення довкілля, забезпечення справедливої трансформації вугільних регіонів згідно з принципом *Just Transition*.

За результатами дослідження запропоновано комплекс правових рішень: невідкладно ухвалити закон про промислові викиди з урахуванням найкращих доступних технологій; створити кліматичний фонд і закріпити цільове використання надходжень від аукціонів дозволів та екологічних податків; посилити інституційну спроможність центральних і місцевих органів, удосконалити процедури стратегічної екологічної оцінки та участі громадськості в них. Зроблено висновок, що успіх гармонізації законодавства залежатиме від політичної волі України, її інституційної спроможності в умовах війни, а також від всебічної підтримки ЄС.

Ключові слова: Європейський зелений курс, гармонізація законодавства, кліматична політика, відновлювані джерела енергії, відновлювана енергетика, енергоефективність, альтернативні джерела енергії, торгівля викидами, європейська інтеграція, сталий розвиток.

Zadorozhny Yu.A., Zadorozhnyi B.Yu. Harmonization of Ukrainian legislation with the European Green Deal: Legal challenges and directions for improvement.

The article analyzes the harmonization of Ukrainian legislation with the European Green Deal and the «Fit for 55» package of initiatives. It is noted that legal research in the aspect of harmonization of Ukrainian legislation with the European Green Deal should be grouped according to the following vectors: theoretical foundations of climate law and integration of «green» goals in the state policy sector; monitoring as empirical analytical developments in the field of the EDC; institutional diagnostics and roadmaps of the European Commission on the approximation of Ukrainian legislation to the EDC; sectoral legal research comparing the European acts of the «Fit for 55» package with Ukrainian law and law enforcement practice. A comprehensive legal analysis of the harmonization of Ukrainian legislation with the EDC is possible provided that all these interrelated components are systematically analyzed.

It is noted that the approximation of Ukrainian legislation to the EU environmental acquis is carried out according to the following basic vectors: reduction of greenhouse gas emissions; development of renewable energy; increasing energy efficiency (reducing the energy intensity of the economy and implementing the energy efficiency first principle in accordance with the requirements of EU directives, in particular by updating the regulatory framework and introducing modern energy management tools); reducing methane emissions; greening transport: transition to clean transport; industrial pollution control: reform of the permitting system for enterprises, transition to the best available technologies and management methods; implementation of EU requirements for waste management and reduction of environmental pollution, ensuring a fair transformation of coal regions in accordance with the Just Transition principle.

According to the results of the study, a set of legal solutions was proposed: urgently adopt a law on industrial emissions taking into account the best available technologies; create a climate fund and fix the targeted use of revenues from permit auctions and environmental taxes; strengthen the institutional capacity of central and local authorities, improve the procedures for strategic environmental assessment and public participation in them. It is concluded that the success of the harmonization of legislation will depend on the political will of Ukraine, its institutional capacity in war conditions, as well as on the comprehensive support of the EU.

Key words: European Green Deal, legislative harmonization, climate policy, renewable energy sources, renewable energy, energy efficiency, alternative energy sources, emissions trading, European integration, sustainable development.

Постановка проблеми. ЄС у 2019 році проголосив Європейський зелений курс (European Green Deal) (далі – ЄЗК) як стратегічну дорожню карту переходу до кліматично нейтральної економіки. Для закріплення цієї мети ЄС ухвалив Європейський кліматичний закон – Регламент (ЄС) 2021/1119, що встановлює юридично обов’язкову довгострокову мету досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 р. та проміжну ціль скорочення викидів парникових газів на 55% до 2030 р. від рівня 1990 р. [1]. Для реалізації цих цілей у 2021 р. Європейська Комісія представила пакет законодавчих ініціатив «Fit for 55», що охопив оновлення нормативних актів у сферах відновлюваної енергетики, енергоефективності, системи торгівлі викидами (далі – СТВ), стандартів викидів транспорту, запровадження механізму прикордонного вуглецевого коригування тощо [2].

Україна однією з перших підтримала цілі ЄЗК: Кабінет Міністрів України задекларував намір долучитися до цієї ініціативи, розглядаючи її не лише як екологічну, а й економічну можливість для модернізації країни [3]. Україна, набувши у 2022 році статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, зобов’язана прискорити імплементацію *acquis* ЄС у сфері довкілля та клімату відповідно до вимог Угоди про асоціацію та майбутніх переговорних глав. Від узгодженості української політики з принципами European Green Deal залежатиме не лише успішність євроінтеграції, а й доступ українських товарів на ринок ЄС у рамках механізмів на зразок СВМ [4]. ЄС наполягає, щоб Україна розвивала реалізацію «зеленого» курсу без жодних поступок, навіть в умовах війни.

Метою статті є аналіз гармонізації законодавства України із положеннями ЄЗК, виявлення викликів імплементації нормативних актів права ЄС у сфері клімату та енергетики та внесення за

потреби пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства. Досягнення мети зумовлює необхідність співставлення базових актів права ЄС («Європейського кліматичного закону», директив і регламентів пакету «Fit for 55») та українського законодавства, оцінені прогресу та ідентифікації проблем правозастосування при їх імплементації.

Методологія пропонованого дослідження ґрунтується на загальнонаукових і спеціально-правових методах. Застосовано формально-юридичний метод для аналізу змісту нормативних актів ЄС та України; порівняльно-правовий – для зіставлення положень *acquis* ЄС із національними нормами; системний підхід – для оцінки інституційних механізмів імплементації. Емпіричну базу становлять нормативні акти ЄС та України, аналітичні звіти організацій тощо.

Стан опрацювання проблематики. Питання гармонізації українського законодавства з вимогами ЄЗК перебуває на етапі формування окремого напрямку правових досліджень. Зокрема, дослідженням даної проблематики займалися Богун В.П., Лозо О.В., Гавриленко К.О., Троцюк Н.В., Кононенко А.С., Красовський В.Г. Вітчизняна правнича доктрина поступово зміщує акцент із загальних еколого-правових досліджень до конкретних правових інструментів ЄЗК (EU Climate Law, «Fit for 55» тощо) та їх імплементації у правопорядок України.

На рівні теорії кліматичного права та інституційної спроможності держави показовою є робота В. Богуна, який обґрунтовує потребу інтеграції кліматичної політики в усі сектори економіки; ці висновки прямо співвідносяться з вимогами права ЄС щодо «*mainstreaming*» цілей кліматичної нейтральності [5]. Інші науковці вказують на фрагментарність національного правового регулювання відносин, пов'язаних з правовою охороною клімату [6].

У 2024 році науковці вперше системно співвіднесли норми ЄЗК і пакета «Fit for 55» з українськими законодавчими ініціативами щодо енергоефективності, відновлюваної енергетики, СТВ, управління відходами, виокремивши прогалини (правоохоронний та інституційний блок, недостатність «secondary legislation», відсутність повноцінної системи MRV ETS на національному рівні) [7].

Серед прикладних аналітичних джерел центральне місце займають річні моніторингові звіти та доповіді Європейської Комісії про наближення України до ЄЗК. Україна ними характеризується як така, що перебуває на початковому рівні готовності («*early stage of preparation*») у сфері довкілля та зміни клімату, із вказівкою на першочергові напрями наближення *acquis* (імплементація рамкових актів з якості повітря, відходів, «зеленої» енергетики та кліматичного управління [8].

Загалом правові дослідження щодо гармонізації законодавства України з ЄЗК можна згрупувати за векторами: а) теоретичні засади кліматичного права та інтеграції «зелених» цілей у секторі політики держави; б) моніторинг як емпірично-аналітичні напрацювання у сфері ЄЗК; в) інституційна діагностика та дорожні карти Європейської Комісії щодо наближення українського законодавства до ЄЗК; г) галузеві правові дослідження, що зіставляють європейські акти пакета «Fit for 55» з українським правом і практикою правозастосування, які, як доводять вчені, лише формуються [7]. Отже, саме ці векторні спрямування формують комплексний юридичний аналіз гармонізації законодавства України з ЄЗК із фокусом на виклики імплементації *acquis* ЄС і пропозиції змін до законодавства.

Виклад основного матеріалу. Гармонізація національного законодавства з правом ЄС означає приведення норм права України у відповідність до вимог *acquis* ЄС (системи нормативних актів ЄС) з метою їх ефективного застосування у спільному правовому просторі. Цей процес базується на міжнародно-правових зобов'язаннях України, зокрема за Угодою про асоціацію з ЄС (2014) та Протоколом про приєднання до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (2010). Особливої ваги набуває гармонізація у сфері охорони довкілля та протидії зміні клімату, оскільки екологічні стандарти ЄС є одними з найвищих у світі, а кліматична політика ЄС має глобальний вплив. В основі оновлення екологічного законодавства ЄС і України лежать принципи сталого розвитку та вимоги Паризької угоди 2015 р., які визначають спільні рамки нормативного регулювання. ЄЗК вже реалізований у низці обов'язкових для членів ЄС регламентів та директив. Україна, прагнучи набуття повноправного членства, також бере відповідні зобов'язання. Так, рішення 19-го засідання Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства від 30.11.2021 зобов'язало Україну імплементувати четвертий енергопакет «Чиста енергія для всіх європейців», що охоплює Директиву (ЄС) 2018/2001 про відновлювані джерела енергії [9], Директиву (ЄС) 2018/2002 про енергоефективність [10] та Регламент (ЄС) 2018/1999 про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату [11].

Отже, процес екологічної правотворчості спирається на комплекс ключових принципів: еквівалентність регулювання (досягнення тих самих цілей, що і відповідні акти ЄС), превентивність (упередження екологічних ризиків), пріоритет сталого розвитку та «зеленого» відновлення економіки. Гармонізація норм ЄЗК в праві України відбувається з урахуванням вже існуючих міжнародних зобов'язань держави. Україна є стороною Паризької угоди (2015) і взяла підвищене зобов'язання скоротити викиди на 65% від рівня 1990 р. до 2030 р., що узгоджується з новими цілями ЄС (–55%). Також Україна приєдналася до ключових глобальних екологічних угод (Монреальського протоколу, Орхуської конвенції тощо), принципи яких імплементовані і в праві ЄС. Отже, наближення українського законодавства до *acquis* ЄС у сфері клімату фактично означає повне виконання Україною своїх міжнародних екологічних зобов'язань.

Виокремимо **ключові напрями**, за якими здійснюється наближення законодавства України до екологічного *acquis* ЄС:

1) *скорочення викидів парникових газів*: створення системи моніторингу, звітності та верифікації викидів і запровадження СТВ (системи торгівлі квотами на викиди) парникових газів, а також впровадження пов'язаного Механізму прикордонного вуглецевого коригування імпорту;

2) *розвиток відновлюваної енергетики*: досягнення цільових показників частки енергії з відновлюваних джерел у кінцевому споживанні, закріплених у праві ЄС, та перехід від системи «зеленого» тарифу до конкурентних механізмів підтримки відновлюваних джерел енергетики;

3) *підвищення енергоефективності*: зниження енергоємності економіки та реалізація принципу *energy efficiency first* відповідно до вимог директив ЄС, зокрема шляхом оновлення нормативної бази та впровадження сучасних інструментів енергоменеджменту;

4) *зменшення викидів метану*: виконання нових ініціатив ЄС щодо обмеження витоків метану у нафтовидобувному, газовому та вугільному секторах, зокрема при експорті енергоносіїв до ЄС;

5) *екологізація транспорту*: перехід до чистого транспорту: розвиток інфраструктури для електромобілів та альтернативних видів палива, посилення стандартів викидів CO₂ для транспортних засобів (мета – 100% скорочення викидів нових авто до 2035 р.) [10];

6) *контроль промислового забруднення*: реформа дозвільної системи для підприємств (впровадження інтегрованого дозволу на всі види впливу згідно з Директивою 2010/75/ЄС, перехід на найкращі доступні технології та методи управління;

7) *поводження з відходами та довкілля*: імплементация вимог ЄС щодо управління відходами (ієрархія поводження з відходами, розширена відповідальність виробника тощо) та скорочення забруднення довкілля, забезпечення справедливої трансформації вугільних регіонів згідно з принципом *Just Transition* Це принцип справедливого переходу, сформованого ЄС як частина інвестиційного плану Європейської зеленої угоди, для забезпечення функціонування економіки з низьким вмістом вуглецю.

Отже, процес наближення законодавства України до екологічного *acquis* ЄС є практично орієнтованим і вимагає реальної модернізації нашої економіки.

Проаналізуємо окремі аспекти викликів гармонізації законодавства України до екологічного *acquis* ЄС, зокрема в аспекті забезпечення енергоефективності економіки. Зауважимо, що пакет «Fit for 55» підвищив амбіції ЄС і в сфері енергоефективності. Директива 2012/27/ЄС (із змінами 2018/2002) спершу встановила мету 32,5% економії енергії до 2030 р. Втім у 2023 р. погоджено ще вищі цільові показники – скорочення кінцевого споживання енергії на 36%, а первинного – на 39% від прогнозного рівня 2030 р. [12]. В Україні тривалий час не було базового закону з енергоефективності. Лише в 2021 році ухвалено Закон України № 1818-IX «Про енергетичну ефективність» – перший системний акт у цій сфері відносин [13]. Саме цей закон імплементує положення Директиви 2012/27/ЄС (зі змінами) і визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності із підвищення енергоефективності в усіх секторах економіки. Цим Законом передбачено низку важливих інструментів, зокрема: розробку Національного плану дій з енергоефективності (визначає заходи у всіх секторах, джерела фінансування та очікувані обсяги економії), впровадження систем енергоменеджменту в державних органах і на підприємствах (обов'язково – для отримання держпідтримки на енергоефективні заходи), проведення обов'язкових енергоаудитів для великих підприємств раз на 4 роки, створення централізованої системи моніторингу енергоефективності тощо. Також Закон № 1818-IX визначив, що державні органи та органи місцевого самоврядування можуть орендувати чи купувати лише будівлі з класом енергоефективності не нижчим за мінімальні вимоги тощо.

Законодавча база України в сфері енергоефективності наразі значною мірою гармонізована з нормами ЄС. Так, Кабінет Міністрів України на виконання Закону України «Про енергетичну ефективність» від 21 жовтня 2021 р. № 1818-IX у 2022 році затвердив Державну цільову програму енергоефективності до 2030 р. [14], що містить кількісні індикатори зниження енергоємності ВВП. Проте успішна реалізація цих норм залежатиме від своєчасного прийняття підзаконних актів і фінансування програм енергомодернізації. В умовах повномасштабної війни ці аспекти стали викликом: експерти відзначають прогрес «зелених» реформ навіть під час війни, а також і негативні тенденції – зниження прозорості ухвалення рішень та ризики відкочування окремих реформ [4]. До прикладу, ухвалену у 2023 році нову Енергетичну стратегію України до 2050 р. досі не оприлюднено, що викликало негативну реакцію міжнародних стейкхолдерів. Проте для продовження реформ та «зеленого» відновлення важливо забезпечити свободу підприємництва [15, с. 278 – 280], максимальну відкритість даних і залученість громадськості до ухвалення рішень у сфері енергетики та клімату, навіть з урахуванням воєнних обмежень [4].

Важливою передумовою функціонування ринку скорочення викидів парникових газів є прозора система моніторингу, звітності та верифікації (далі – МЗВ, англ. MRV). У 2019 році прийнято рамковий Закон України № 377-IX «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [16]. Він зобов'язав операторів великих установок здійснювати моніторинг своїх викидів, щороку звітувати про них за затвердженим планом, а також проходити незалежну верифікацію даних. На основі МЗВ планувалося запустити внутрішню систему торгівлі викидами. Наразі Україна провела значну підготовчу роботу: створено Єдиний реєстр установок та викидів, запроваджено національну систему акредитації верифікаторів та ін. Проте повномасштабна війна спричинила тимчасове призупинення в 2022 році цих процесів: підприємствам було надано право на період воєнного стану не подавати річні звіти за даними МЗВ. Такий крок мав об'єктивні причини, проте суперечив зобов'язанням України перед ЄС. Тому 29 січня 2024 р. набув чинності Закон України № 2712-IX, який скасував «воєнні» послаблення і відновив обов'язковість повного МЗВ викидів парникових газів [17]. Наразі оператори установок зобов'язані подавати плани моніторингу, щорічні звіти про викиди та проходити верифікацію даних – як це передбачалося довоєнним законом. Закон України від 12 грудня 2022 р. № 2712-IX урахував воєнні реалії: запровадив спеціальні умови та відстрочки для установок, що перебувають у зоні бойових дій чи на окупованих територіях. У цілому відновлення обов'язковості МЗВ є складним кроком з огляду на «виживання» економіки в умовах війни.

Важливим етапом у сфері «екологічної» політики держави має стати впровадження ринку торгівлі викидами. Очікується внесення до парламенту проєкту закону, який визначить порядок видачі та обігу дозволів на викиди парникових газів, створення Кліматичного фонду (куди спрямовуватимуться доходи від продажу квот на аукціонах). Україна повинна уникнути подвійного регулювання ринку торгівлі викидами: національного та міжнародного. Там, де закону немає, тому що «державна не проявила свою «волю», мають діяти принципи [18, с. 23], зокрема принципи добросовісного міжнародного партнерства.

З 2026 року імпортери в ЄС сплачуватимуть спеціальний «вуглецевий» збір за товари енергоємних галузей (сталі, цемент, добрива, електроенергію, алюміній, водень). Для України, чій металургія та хімічна промисловість орієнтовані на ринок ЄС, це створює серйозний виклик. Чинна ставка податку на CO₂ в Україні становить 30 грн/т (~€0,8), тоді як ціна квоти в EU ETS перевищує €80/т. Підвищення внутрішнього карбонового податку до європейського стане шоком для економіки України. Європейські партнери знають цю проблему, тому Україна, ймовірно, отримує певні послаблення або фінансову підтримку на декарбонізацію [4].

І все ж, Україна повинна вирівняти вуглецеве регулювання з європейським. Найефективніший шлях – системна імплементація Директиви 2003/87/ЄС про торгівлю викидами, а також пов'язаних актів (наприклад, Регламентів 2018/2066 про моніторинг і звітність, 2019/1122 про реєстри тощо). Хоча ці акти по не включені до додатків Угоди про асоціацію, Україна фактично добровільно рухається на випередження їх впровадження. Відповідно до урядових планів, запуск національної системи торгівлі квотами на викидами (СТВ) має відбутися в 2025 р. Чи вдасться реалізувати ці плани у строк – покаже час. Проте наразі очевидно, що без дієвого ринку торгівлі викидами та вирівнювання внутрішньої ціни на CO₂ з європейською, – повноцінна інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС буде неможливою.

Висновки. Процес гармонізації екологічного та кліматичного законодавства України з *acquis* ЄС останніми роками помітно прискорився під впливом Європейського зеленого курсу та на-

буття Україною статусу країни-кандидата. Водночас предметний аналіз навіть одного ключового напрямку наближення законодавства України до екологічного *acquis* ЄС, такого як *скорочення викидів парникових газів*, свідчить про проблеми, вирішення яких потребує не лише системного законодавчого чи адмініструючого підходу, а й фінансових активів. І все ж, успіх гармонізації законодавства залежатиме від внутрішньої політичної волі України, її інституційної спроможності, а також від підтримки ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality (European Climate Law). *Official Journal of the EU*, L 243, 9.7.2021 (accessed: 21.09.2025). URL: https://climate-laws.org/document/regulation-eu-2021-1119-establishing-the-framework-for-achieving-climate-neutrality-european-climate-law_df60.
2. European Commission. «Fit for 55» climate package (14 July 2021). URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3541 (accessed: 20.09.2025).
3. Український зелений курс передбачає перебудову економічної моделі та залучення інвестицій для модернізації енергетики (14 липня 2021) URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premyer-ministr-ukrayinskij-zelenij-kurs-peredbachaye-perebudovu-ekonomichnoyi-modeli-ta-zaluchennya-investicij-dlya-modernizaciyi-energetiki> (дата звернення: 26.09.2025).
4. Перехід під час війни: чи зможе Україна наздогнати європейський «зелений» курс. Delo.ua. 26.12.2023. URL: <https://delo.ua/economy/perexid-pid-cas-viini-ci-zmoze-ukrayina-nazdoghati-jevropeiskii-zelenii-kurs-427572/>.
5. Богун В. До питання про суб'єктів здійснення державної кліматичної політики у сфері господарської діяльності в Україні. *Економіка та право*. 2024. № 4. С. 65–72. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.064>.
6. Лозо О.В., Гавриленко К.О. Актуальні проблеми правової охорони клімату в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 203–205. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/49>
7. Троцюк Н.В., Кононенко А.С. Реалізація політики Green Deal у законодавстві України: проблематика теорії та практичної реалізації. *Юридичний вісник*. 2024. № 3 (72). С. 44–49. DOI: 10.18372/2307-9061.72.19057. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/19656>.
8. European Commission. Ukraine 2023 Report. Commission Staff Working Document SWD(2023) 699 final. Brussels, 8. 11. 2023. 148 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/202311/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 25.09.2025).
9. Україна співпрацює із Energy Community щодо імплементації четвертого енергетичного пакету. *Укрінформ* (01.06.2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3497130-ukraina-spivpracue-iz-energy-community-sodo-implementacii-cetvertogo-energeticnogo-paketu.htm> (дата звернення: 15.09.2025).
10. Директива (ЄС) 2018/2001 Європейського Парламенту і Ради від 11 грудня 2018 р. про стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-18#Text (дата звернення: 26.09.2025).
11. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/1999 від 11 грудня 2018 року про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-18#Text (дата звернення: 26.09.2025).
12. Директива Європейського парламенту і Ради 2012/27/ЄС від 25 жовтня 2012 р. про енергоефективність, внесення змін до директив 2009/125/ЄС і 2010/30/ЄС та про скасування директив 2004/8/ЄС і 2006/32/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-12#Text (дата звернення: 24.09.2025).
13. Про енергетичну ефективність: Закон України від 21 жовтня 2021 р. № 1818-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text> (дата звернення: 26.09.2025).
14. Державна цільова програма енергоефективності до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 694-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.09.2025).

15. Задорожний Б. Ю. Міжнародно-правові гарантії обов'язків держави із забезпечення свободи підприємництва. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 1–2 (38–39). С. 273–283. DOI 10.37566/2707-6849-2022-1-2(38-39)-24.
16. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 12 грудня 2019 року № 377-IX року № 377-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text> (дата звернення: 26.09.2025).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення дії системи МЗВ викидів парникових газів: Закон України від 12 грудня 2022 р. № 2712-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2712-20> (дата звернення: 26.09.2025).
18. Задорожня Г.В., Задорожний Ю.А. Принцип bona fides: від доктрини римського права до національного правосуддя. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 1. С. 22–29. DOI 10.37566/2707-6849-2023-1(42)-2. URL: https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2023_1_42/zadorozhnia.pdf